

The centre is also used as a platform for interfacing and technology transfer between industry, university and higher education in the region, and has developed a number of services, which reach beyond the walls of the incubator building, like a starters club, seminars, industrial liaison services to technology-dependent SME's ... In a short overview, a number of facts and figures about the centre and its tenant companies are presented, followed by a brief analysis of the present strengths, weaknesses, opportunities and threats. In the final comments the author lists a number of factors which he considers to have been important contributors to the centre's successful deployment in the first phase.

Boekbesprekingen

Algemene economie

Europe's post-war recovery

Barry Eichengreen, ed., *Europe's post-war recovery (Studies in Monetary and Financial History)*

Cambridge, Cambridge University Press, 1995, ix + 357 blz. - Prijs: 35 GBP
ISBN 0-521-48279-8

Het herstel van de West-Europese economieën na de Tweede Wereldoorlog was indrukwekkend. In dit compilatiewerk zoeken de auteurs naar mogelijke oorzaken. Tegelijkertijd vragen ze zich af of Oost-Europa kan leren van de West-Europese ervaring. Omdat alle West-Europese landen profiteerden van het economisch herstel, geloven de auteurs dat de voornaamste oorzaak moet worden gezocht in goed functionerende internationale instellingen. Daarom wordt in de verschillende bijdragen dieper ingegaan op de rol die werd gespeeld door het IMF, de Wereldbank, de EGKS, de Europese Betalingsunie en het GATT. De auteurs verwaarlozen evenwel niet aandacht te schenken aan de binnenlandse economische factor. In het laatste deel van het werk wordt de situatie bestudeerd in vier landen: Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en België. Zoals in elk compilatiewerk is de kwaliteit van de diverse bijdragen verschillend. Soms overlappen bepaalde delen elkaar. Opvallend is wel de genuanceerde conclusie die elk hoofdstuk afsluit. Uiteindelijk waren het beslissingen genomen op het nationale niveau, niet alleen door regeringen maar ook door onderne-

mers, vakbonden e.d., die het economisch herstel van West-Europa mogelijk hebben gemaakt. Stabiele regeringen, geschoolde werknemers en een groot aanbod van ongeschoolden moedigden investeerders aan risico's te nemen. Daardoor versmalde de technologische kloof met de Verenigde Staten. De internationale instellingen zorgden alleen voor een geschikt kader waarbinnen dit proces plaatsgreep. Het Marshallplan maakte een rechtvaardiger inkomensverdeling mogelijk; dankzij de EGKS en de EBU werden nationale herstructureringsprogramma's gecoördineerd; de Bretton-Woodsakkoorden zorgden voor de integratie van West-Europa in de wereldeconomie. Ook met betrekking tot de huidige situatie in Oost-Europa zijn de besluiten opvallend genuanceerd. In tegenstelling tot West-Europa bezitten de voormalige Comecon-landen weinig industriële traditie, zijn hun productieprocessen totaal verouderd en ontberen ze een echte ondernemersklasse. Ze beschikken ook niet over traditionele handelspartners. Misschien toch één kritische bemerking: in omzeggens alle bijdragen wordt vooral de economische factor beklemtoond. De binnenlandse politieke situatie en bijv. de vrees voor het communisme in het West-Europa van de jaren vijftig komen slechts sporadisch aan bod. Voor de rest: een warm aanbevolen publicatie.

Erik Faucompret

Applied Econometric Time Series

Walter Enders, *Applied Econometric Time Series (Wiley Series in Probability and Mathematical Statistics)*

New York, John Wiley & Sons, 1995, xi + 433 blz. - Prijs: 18,50 GBP

ISBN 0-471-11163-5

De analyse van economische dynamische processen is de voorbije twintig jaar geconfronteerd met een aantal specifieke problemen, die geleid hebben tot nieuwe benaderingen van de modelbouw en van het voorspellen op basis van tijdreeksen. In vaak vrij technische artikelen en papers werden deze nieuwe inzichten uiteengezet en toegepast in verschillende domeinen van de algemene en de bedrijfseconomie. In het voorliggend boek stelt Enders een aantal van deze vernieuwingen op een toegankelijke en overzichtelijke manier aan de lezer voor.

Het eerste hoofdstuk illustreert het belang van een dynamische aanpak. Het vormt tevens een goede introductie tot de theorie van differentievergelijkingen. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de "Box-Jenkins"-methodologie voor stationaire tijdreeksen, met als illustratie de evolutie van de VS-groothandelsprijsindex. Vanaf hoofdstuk drie komen dan de recentere evoluties aan bod. Heel wat economische variabelen hebben een trendmatig verloop en het feit of die trend stochastisch dan wel deterministisch is, heeft gevolgen voor de schattingsprocedure. Op een heldere manier wordt dit uiteengezet en met voorbeelden geïllustreerd. Ook tijdreeksen waarvan de variantie niet constant is, geven aanleiding tot specifieke problemen. ARCH-, GARCH- en ARCH-M-modellen houden rekening met een fluctuerende variantie.

Ook hier vermijdt Enders zwaar technische uiteenzettingen en geeft hij op een toegankelijke wijze de essentie van de modellen weer.

Het vierde hoofdstuk behandelt stationariteitstoetsen: Dickey-Fuller, Augmented Dickey-Fuller en Phillips-Perron worden geïllustreerd aan de hand van reële wisselkoersen.

Vanaf het vijfde hoofdstuk komen tijdreeksmodellen met meerdere vergelijkingen aan bod. Interventie-analyse, transferfuncties en vector-autoregressieve (VAR) modellen vormen het hoofdbestanddeel, met een aantal minder traditionele voorbeelden zoals terrorisme en toerisme. Coïntegratie en foutcorrectiemodellen ("error-correction models") vormen het sluitstuk van dit boek.

Het geheel is een toegankelijk werk over moderne tijdreeksanalyse. Het is duidelijk en helder geschreven en rijkelijk voorzien van voorbeelden. Daardoor is er een goed evenwicht tussen theorie en toepassing. Het is dan ook een aanrader voor wie op een vrij ernstige, maar toch niet te ingewikkelde manier kennis wil maken met recente ontwikkelingen in tijdreeksanalyse.

Hilde Meersman

The economics of the business firm

Harold Demsetz, *The economics of the business firm: Seven critical commentaries* Cambridge, Cambridge University Press, 1995, x + 179 blz. - Prijs: 27,95 GBP
ISBN 0-521-48119-8

Dit boek vormt een sterk staaltje van hygiënisch denken op het gebied van de ondernemingstheorie. Demsetz is een autoriteit. Hij biedt in dit boek

zeven essays, die onderling verband houden maar ook afzonderlijk bestudeerbaar zijn.

Nadat hij de bijdragen van grote voorgangers kritisch heeft geanalyseerd, geeft Demsetz uiteindelijk als verklaring voor het bestaan van de onderneming "het produceren voor de consumptie door anderen". Meer dan winstmaximering is de onderliggende norm het maximeren van nut.

Onvolmaakte informatie maakt interne ondernemingsorganisatie noodzakelijk. Daarbij wordt zowel aan de eigenaars als aan het management een productieve rol toebedeeld. In de mate dat contractuele afspraken onvolmaakt zijn, blijft er ruimte voor opportunisme en compensatie in de geleverde bijdragen. Prestatiepremies kunnen de begeleiding van de medewerkers door het management verminderen, maar de noodzaak ervan niet uitschakelen. De kosten van managementbegeleiding zijn hoger bij verspreide eigendom en bij grotere dimensies.

Demsetz neemt een controversieel standpunt in wanneer hij stelt dat minderheidsaandeelhouders best zouden tolereren dat grootaandeelhouders, in beperkte mate, gebruik maken van door hen gemakkelijker te verkrijgen voorkennis. Zulks om hen te belonen voor de ondernemings specifieke risico's die ze lopen. Daarenboven zou hun machtspositie ten opzichte van het professioneel management, in tegenstelling tot meer verspreid aandeelhouder-schap, ook aan de kleine aandeelhouders ten goede komen.

De auteur maakt een interessante synthese van theorieën en bevindingen over het kunnen en/of willen maximeren van winst. In samenhang daarmee worden rationeel en emo-

tioneel gedrag bij de besluitvorming kritisch onderzocht. Voorzichtig veralgemeent hij enkele principes.

Hij geeft toe dat boekhoudkundige informatie onvolkomenheden vertoont, zeker wanneer ze wordt gebruikt om te voorspellen. Demsetz wijst echter beslist de stelling van Fisher en Mc Gowan (1983) af, als zou boekhoudkundige informatie waardeloos zijn. Integendeel, hij presenteert een statistische benadering, die aantoont dat boekhoudkundige rapportering zinvol is voor investeerders, bij het waarderen van aandelen.

Wat verklaart het grote niveauverschil tussen de beloning van een topmanager in een grote en een kleine onderneming? En wat is de verklaring voor het grote verschil met de onmiddellijk lagere managementniveaus? De persoonlijke bijdrage van de topman tot de ondernemingsresultaten? Een soort tornooi-sfeer, waarbij de hoofdprijs zo aantrekkelijk is dat de lagere managementniveaus uitmuntend presteren om die prijs ooit zelf in ontvangst te mogen nemen? De auteur bespreekt gangbare theorieën en brengt zijn eigen empirische bijdrage.

Het boek wordt afgerond met een bespreking van concurrentieaspecten die uitgebreider is dan in de gangbare economische modellen gebruikelijk is. Daarop volgen interessante beschouwingen over de ervaringen met de antitrustwetgeving in de Verenigde Staten.

Emiel Geeraert

Introduction to International Business

Sonia El Kahal, *Introduction to International Business*
Londen, McGraw-Hill Book Company, 1994,
xxi + 221 blz. - Prijs: 14,95 GBP
ISBN 0-07-707871-3

Dit boek biedt een algemene inleiding tot "international business". Het verlaat de vrij traditionele benaderingen (zoals de theorie van de internationale handel, de internationale financiële theorie of de theorie betreffende multinationals) voor een meer geïntegreerde multidisciplinaire aanpak, met de inbreng van o.m. aardrijkskunde, geschiedenis, politiek, recht, cultuur, sociologie en antropologie. Bedrijfseconomische voorkennis is niet vereist. Speciale aandacht gaat in een laatste deel naar de EU (vooral institutioneel) en (een beetje) naar Centraal- en Oost-Europa. De andere delen handelen over omgevingskenmerken, internationalisatie en mondialisatie van het management (human resources, marketing en strategische planning). Elk hoofdstuk bevat leerdoelstellingen, overzichten en niet-kwantitatieve oefeningen. De belangrijkste concepten worden op een heldere en gestructureerde wijze aangeboden en geïllustreerd met veel recente en historische praktijkvoorbeelden. Alles wordt bekeken door de bril van de multinational-manager. Soms vervalt het werk wel wat in telegramstijl, maar die prijs is zeker niet te hoog als het erop aan komt te vermijden dat dit boek het zoveelste duizend bladzijden dikke werk over "international business" wordt. Op een paar schoonheidsfoutjes na ademt de tekst een onbevangen visie uit op de culturele en etnische diver-

siteit van onze wereld, hetgeen de kwaliteit van het boek alleen maar ten goede komt.

Marc Jegers

Social and demographic accounting

Geoffrey J.D. Hewings en Moss Madden, eds., *Social and demographic accounting*
Cambridge, Cambridge University Press, 1995, ix + 242 blz. - Prijs: 30 GBP
ISBN 0-521-46572-9

Dit boek bevat een tiental artikelen die alle schatplichtig zijn aan het werk dat Richard Stone heeft verricht op het gebied van nationale rekeningen en macro-economische modelbouw. Het uitgangspunt daarbij is een coherente weergave van alle beschikbare data in een "Social Accounting Matrix" (SAM), een concept dat door Stone werd geïntroduceerd en verfijnd.

Een "Social Accounting Matrix" wordt gekenmerkt door verregaande desaggregaties van de traditionele nationale rekeningen en is meestal slechts beschikbaar voor één of voor enkele periodes. De bijdragen in dit boek besteden vooral aandacht aan opsplitsingen van zowel de sector bedrijven (input-output) als de rekening voor de "rest van de wereld" (regionale rekeningen), dikwijls gekoppeld aan een opsplitsing van de sector gezinnen (sociaal-demografische rekeningen), maar slechts sporadisch gekoppeld aan opsplitsingen van de kapitaalrekening ("flow of funds").

Een eerste reeks artikelen gaat dieper in op de specificatie van de demografische en regionale aspecten van een SAM of gebruikt dergelijke

SAM's, hetzij om inzicht te verkrijgen in de economische structuur van een of meerdere regio's, hetzij om voor eenzelfde regio structurele veranderingen te meten en op te splitsen naar componenten.

Een tweede reeks bijdragen behandelt een breed gamma van impactanalyses binnen een SAM-kader. Deze bijdragen onderscheiden zich naar modelspecificatie en naar de manier waarop ze omgaan met de slechts periodieke beschikbaarheid van de data. Men treft hier enerzijds een variant aan van de traditionele input-output-multiplicatoranalyse, die de hypothesen van een elastisch aanbod tegen vaste prijzen en van lineaire gedragsrelaties met parameters op basis van de SAM-data vergemeent. Aan de andere kant van het spectrum vindt men de zogenaamde "computable general equilibrium"-modellen, die werken met niet-lineaire verbanden, evenwichtsprijzen en a-priori parameters die de SAM-data reproduceren. Sommige bijdragen maken ook gebruik van tijdreeks- of doorsnedegegevens uit micro-databronnen om ten minste een gedeelte van de parameters economisch te schatten.

In hun geheel geven de papers een goede dwarsdoorsnede van de verschillende stromingen die in de huidige SAM-literatuur aan bod komen, en zijn ze representatief voor de relatief grotere bekommernis van deze literatuur om reële dan om monetaire variabelen.

Koen Hendrickx

Basic Econometrics

Damodar N. Gujarati, *Basic Econometrics*,
Third Edition (International Edition)

New York, McGraw-Hill, Inc., 1995, xxiii + 838 blz. - Prijs: 19,95 GBP
ISBN 0-07-113963-X

"Gujarati": naast onder meer "Mad-dala" en "Johnston" al jaren een must voor studenten econometrie of toegepaste econometrie. Vandaar dat met meer dan gewone belangstelling werd uitgekeken naar de derde editie van een handboek dat in wetenschappelijke kringen algemeen bekend staat als een volledig en vooral begrijpbaar basiswerk.

De auteur tracht opnieuw de belangrijkste ontwikkelingen in theorie en praktijk van de econometrie mee te nemen. Vergeleken met de vorige editie (1988) worden een aantal topics beter en eenvoudiger voorgesteld, terwijl tegelijkertijd voldoende empirisch materiaal wordt toegevoegd ter illustratie.

Het heeft geen zin in te gaan op alle wijzigingen ten opzichte van de vorige editie. Wel lijkt het zinvol even stil te staan bij het feit dat Gujarati duidelijk inspeelt op het stijgende belang van tijdreeksdata in de economische analyse. Dat heeft geleid tot twee nieuwe hoofdstukken. Allereerst is er het aanbrengen van kernbegrippen van tijdreeksanalyse (bijv. random walk, Dickey-Fuller-test, cointegratie, spurious regression, ...). Een tweede hoofdstuk gaat onder meer dieper in op Box-Jenkins en Vector Autoregression (VAR) benaderingen voor economische voorspellingen.

Een belangrijk pluspunt is ook de opname van verschillende nieuwe oefeningen, ingedeeld in twee groepen: vragen en problemen. Bij de problemen gaat het hoofdzakelijk om oefeningen met databases, de perfecte illustratie van het "learning by doing"-principe.

Kortom, deze nieuwe en fundamenteel herwerkte editie van Gujarati is een aanrader voor iedereen die interesse heeft voor het economische instrumentarium of er gebruik van maakt.

Eddy Van de Voorde

Incentives

Donald E. Campbell, Incentives: Motivation and the Economics of Information Cambridge, Cambridge University Press, 1995, xii + 355 blz. - Prijs: 16,95 GBP ISBN 0-521-47857-X (pbk)

Dit boek is het resultaat van een gevorderde cursus economie die Campbell in Cambridge doceerde. Het bevat acht hoofdstukken, die afzonderlijk te lezen zijn.

Hoofdstuk 1 biedt een inleiding tot een aantal concepten die verderop in het boek worden gebruikt: asymmetrie van informatie, efficiëntie en allocatie van middelen, het dilemma van de gevangenen, evenwicht, beslissen onder onzekerheid enz., tot en met een inleiding in calculus.

In hoofdstuk 2 en 3 onderzoekt de auteur asymmetrie van informatie ten gevolge van een verborgen actie van de agent respectievelijk een verborgen gebrek. Hij besteedt hier niet alleen aandacht aan theoretische resultaten maar gaat ook in op tal van toepassingen: verzekeringen, tewerkstellingscontracten, biedingen, prijsdiscriminatie, publieke goederen enz.

Hoofdstuk 4 behandelt reputatie als mechanisme om samenwerking tussen agenten te stimuleren bij herhaalde confrontaties.

In hoofdstuk 5 en 6 wordt de allocatie van middelen behandeld. Hoofdstuk

5 bekijkt optimale allocatie en welvaartsregels in het geval van private goederen, hoofdstuk 6 het geval van publieke goederen, met bijzondere aandacht voor het mechanisme van Groves-Clarke.

Aan het theorema van Gibbard-Satterthwaite wordt een vol hoofdstuk gewijd (hoofdstuk 7). Tenslotte gaat hoofdstuk 8 in op mechanismen die ervoor zorgen dat bij besluitvorming rekening wordt gehouden met sociale kosten.

Het boek is een degelijke uiteenzetting van een aantal onderwerpen uit de moderne micro-economie, die alle te maken hebben met asymmetrische informatie en de dispersie van kennis. Het veronderstelt een voorkennis van micro-economie op intermediair niveau en een basiskennis van algebra. Tal van verwijzingen naar realistische toestanden en voorbeelden maken de theorie licht verteerbaar. Het geheel heeft echter weinig structuur en op sommige plaatsen is het een echte warboel.

Walter Nonneman

Trading Industries, Trading Regions

Helzi Noponen e.a., eds., Trading Industries, Trading Regions: International Trade, American Industry, and Regional Economic Development (Reeks "Perspectives on Economic Change")

New York/Londen, The Guilford Press, 1993, x + 310 blz. - Prijs: 16,99 GBP ISBN 0-89862-296-4

Dit verzamelwerk analyseert de positieve en negatieve economische evolutie van de regio's in de Verenigde Staten ten gevolge van de toenemende internationalisering van

het bedrijfsleven. Vooral getroffen zijn de regio's met verouderde industrieën, die veelal gebaseerd zijn op arbeidsintensieve productietechnieken met lage kosten. Betere resultaten worden vooral aangetroffen in de regio's met concentraties van hoogtechnologische industrieën.

Het boek bevat acht bijdragen, met een ook de hoofdstukken, van verschillende auteurs. De eerste bijdrage schetst de probleemstelling, geeft een overzicht van de theoretische denksporen, en formuleert de methodologie die in elk van de bijdragen zal worden gevolgd. Die methodologie bestaat erin dat voor elke sector de evolutie in de Verenigde Staten vergeleken wordt met de ontwikkeling op wereldvlak. Vervolgens worden oorzakelijke verbanden tussen beide evoluties opgespoord, en tot slot worden de resultaten getoetst aan het de facto gevoerde Amerikaanse overheidsbeleid.

De volgende bijdragen (2 t.e.m. 7) bevatten een analyse van enkele geselecteerde sectoren: autoproductie, staal, machinebouw, de farmaceutische nijverheid, en bepaalde diensten zoals havenactiviteiten en verzekeringen.

In het laatste, concluderende hoofdstuk worden voorzichtige twijfels geformuleerd in verband met het Amerikaanse naoorlogse vrijhandelsprincipe, en wordt gesuggereerd een meer overheidsgestuurde tot zelfs protectionistische koers te gaan varen.

Dit vlot leesbare werk beweegt zich op het raakvlak tussen regionale economie en handelspolitiek. De gebruikte methodologie zou ook toegepast kunnen worden op soortgelijke problemen in de Europese Unie.

Paul Roosens

Economic Growth

Robert J. Barro en Xavier Sala-i-Martin, Economic Growth (McGraw-Hill Advanced Series in Economics) New York, McGraw-Hill, Inc., 1995, xviii + 539 blz. - Prijs: 29,95 GBP ISBN 0-07-003697-7

De macro-economische theorie kende het laatste decennium een grondige accentverschuiving. Tot het midden van de jaren tachtig was de theorie vooral comparatief-statisch van aard, en voornamelijk gericht op het verklaren en beïnvloeden van conjunctuurcycli (afwijkingen ten opzichte van de langetermijntrend in het groeipatroon van een economie). De huidige Nobelprijswinnaar Economie - Robert Lucas - becijferde in 1987 reeds dat het indijken en beïnvloeden van dergelijke cycli in vrijwel verwaarloosbare welvaarseffecten resulteert. Het werd stilaan duidelijk dat de belangrijkste opdracht voor de econoom en de beleidsmaker het beïnvloeden van de groeivoet op lange termijn is, niet van de afwijkingen ervan.

Het basisparadigma om over economische groei op lange termijn te denken werd aan het einde van de jaren vijftig door een andere Nobelprijswinnaar, Robert Solow, ontwikkeld: het zogenaamde neoklassieke framework met exogene technologische vooruitgang. Paul Romer (Berkeley) en Robert Lucas (Chicago) zorgden aan het einde van de jaren tachtig voor een verdere significante doorbraak in de groeitheorie en rekenden af met de theoretische inconsistenties in het neoklassieke paradigma. Sindsdien zijn er ettelijke, vaak mathematisch zeer complexe, bijdragen geweest die vanuit een micro-economische onderbouwing de gestadige

welvaartsgroei - die de wereld sinds de industriële revolutie kent - trachten te verklaren en te begrijpen. Deze theoretische modellen worden onder de noemer "nieuwe" of "endogene" groeitheorie geplaatst. In deze nieuwe groeitheorie onderscheidt men enerzijds de "neo-Schumpeteriaanse" literatuur, waarin marktstructuur en financiële incentives een verklaring bieden voor technologische vooruitgang en economische groei; anderzijds is er de literatuur over externaliteiten in de geaggregeerde productiefunctie (AK-modellen) als verklaring voor economische groei. Het boek van Barro en Sala-i-Martin biedt een diepgaand overzicht van de talrijke publicaties over de theorie van de economische groei sinds Solow, en het brengt er ook klaarheid en structuur in. Het telt twaalf hoofdstukken, alle gevolgd door "problem sets". De eerste tien hoofdstukken behandelen elk een theoretisch groei-model, vertrekkend bij het eenvoudige model van Solow-Swan via het model van Ramsey-Cass-Koopmans met optimaliserende consumenten, tot de recente modellen met endogene technologische vooruitgang, internationale handel, migratie, endogene fertiliteit, en modellen met publieke goederen en optimale taxatie. Vanaf hoofdstuk 10 wordt de neoklassieke theorie uitvoerig empirisch getest, en wordt ook aangegeven waar gestandaardiseerde internationale en/of regionale datasets te vinden zijn. Tevens komt de groeiboekhouding (en de kritiek erop) aan bod en wordt een denkkader aangereikt om over de convergentiehypothese te denken (het boek omvat een empirische toepassing daarvan). Heel interessant en handig is de mathematische appendix, waarin de wiskundige instrumenten (o.m. dynamische optima-

tie) kort en pragmatisch worden uiteengezet. Dit boek is zeer technisch en niet voor een algemeen publiek toegankelijk. Maar het is ongetwijfeld de "bijbel" voor de academicus die zich verdiept in groeitheorie en dynamische macro-economie. Het is ook een uitstekend studieboek en naslagwerk voor gevorderde studenten, hoewel de economische intuïtie soms verloren dreigt te gaan in de pagina's mathematische formules. Naast het modelmatig eenvoudiger, maar intuïtief duidelijker boek van David Romer over dynamische macro-economie (dat binnenkort bij dezelfde uitgever verschijnt) is de hier besproken publicatie het enige Engelstalige handboek op de markt dat de groeitheorie zo systematisch behandelt.

Patrick Vanhoudt

European Logistics

James Cooper e.a., *European Logistics: Markets, Management and Strategy. Second Edition* (Blackwell Business) Oxford, Blackwell Publishers, 1994, xii + 331 blz. - Prijs: 19,99 GBP ISBN 0-631-19226-3 (pbk)

Niettegenstaande grote verschillen van auteur tot auteur, refereert logistiek essentieel aan het managen van aanbodketens in handel en industrie. Het betreft meer bepaald het bewegen en stockeren van goederen, samen met de overeenstemmende informatiestroom, van de oorsprong tot het eindpunt van de aanbodketen. In het verleden werd logistiek management vaak onderverdeeld in een aantal samenstellerende elementen, b.v. productielogistiek, distributielo-

gistiek. De recente literatuur bouwt echter meer op integratie. Belangrijk aan dit boek is het beschouwen van de term "markten" in relatie tot logistiek. De auteurs stellen terecht dat er binnen Europa een markt is voor logistieke diensten, die transport, opslag en informatiesystemen omvat. Een markt die onderhevig is aan vele zich wijzigende invloeden, bijv. liberalisering. De evolutie in de logistieke diensten blijkt in Europa zeer snel te verlopen, onder meer door de grote druk die uitgaat van de ene Europese markt.

Ontwikkelingseconomie

Sustainability and Policy

Michael Common, *Sustainability and Policy: Limits to Economics* Cambridge, Cambridge University Press, 1995, xii + 348 blz. - Prijs: 14,95 GBP ISBN 0-521-43605-2 (pbk)

Dit boek is interdisciplinair opgezet. Het stelt de vraag naar de betekenis van het begrip "sustainable development", dat populair werd door het Brundtland-rapport. Centrale begrippen zijn de verwevenheid van economische activiteiten met de natuurlijke omgeving, de materiële armoede en rijkdom in de wereld, en de rol van de economische wetenschap in het analyseren van vragen omtrent "sustainable development". Het boek is bedoeld voor een algemeen publiek. Hoofdstuk 2 bespreekt de verdeling van de materiële rijkdommen tussen Noord en Zuid. Het derde hoofdstuk bekijkt de interactie tussen de economische activiteit en de natuurlijke omgeving. Die laatste analyse wordt in

Dat heeft belang voor zowel de gebruiker (hoe evolueert de markt? hoe speel ik daar het best op in?) als de aanbieder (welke opportuniteiten? welke prijszetting?) van logistieke diensten.

European Logistics is zeker niet bedoeld als een technische gids voor logistiek, en is trouwens ook niet op één enkel land toegespitst. Het is wel een aanrader voor iedereen die vanuit zijn functie of interesse belangstelling heeft voor het logistieke gebeuren in Europa.

Eddy Van de Voorde

het vierde hoofdstuk aangevuld met een historisch overzicht over de impact van jacht-, landbouw- en industriële beschavingen op de natuur. In hetzelfde hoofdstuk wordt tevens de traditionele band tussen materiële welvaart en welzijn bekritiseerd op basis van auteurs zoals, onder meer, Hirsch, Lane en Scitovsky. Niet het niveau van materiële welvaart maar de relatieve sociale positie beïnvloedt het welzijn. Het vijfde hoofdstuk onderzoekt dan weer de toekomst aan de hand van het "limits to growth"-debat. Dat gebeurt voornamelijk door een vergelijkend onderzoek van economische en biologische standpunten, waarbij de auteur het onvermijdelijke belang van morele waarden in de beoordeling van toekomstscenario's onderstreept. De drie volgende hoofdstukken behandelen het economisch denkkader. Hoofdstuk 5 levert, naast een korte geschiedenis van het economisch denken, een overzicht van de centrale micro- en macro-economische con-

cepten. Het volgende hoofdstuk geeft een overzicht van de milieueconomie: beleidsdoelstellingen en -instrumenten, kosten-batenanalyse, risico en onzekerheid, ... passeren allemaal de revue. Het achtste en laatste hoofdstuk in deze reeks bespreekt een serie voorstellen voor een alternatieve kijk op de economie in het licht van de huidige milieuproblemen. Het gaat meer bepaald over milieu- en energiebalansen, nieuwe visies op beleid onder onzekerheid enz.

De twee daaropvolgende, zeer uitgebreide hoofdstukken bespreken de mogelijkheden inzake een nationaal respectievelijk internationaal beleid van "sustainable development". In hoofdstuk 9 worden onder meer het basisinkomen en de ecotaksen besproken (met een numeriek scenario voor Australië). Hoofdstuk 10 behandelt het broeikas-effect en de mogelijkheid van een gecoördineerd beleid. Het boek sluit af met een nawoord naar aanleiding van de UNCED-conferentie in Rio de Janeiro in 1992.

Dit boek behandelt de vraag naar een "sustainable development" op een zeer boeiende, niet-technische manier. De leek, en dat is in zekere mate iedereen, kan allicht wat opsteken van de interdisciplinaire aanpak en van de zeer systematische en genuanceerde behandeling van deze problematiek. Kortom, een aanrader voor al wie enige bezorgdheid koestert inzake het milieu.

Kristiaan Kerstens

Principles of cost-benefit analysis for developing countries

Caroline Dinwiddy en Francis Teal, *Principles of cost-benefit analysis for developing countries*

Cambridge, Cambridge University Press, 1996, xix + 282 blz. - Prijs: 14,95 GBP
ISBN 0-521-47916-9

Nadat, in de loop van de jaren tachtig, de publicaties over kosten-batenanalyse wat stilgevallen waren, beleven wij nu een echte heropleving. Meerdere nieuwe handboeken hebben de laatste jaren het licht gezien, waaronder het werk van Caroline Dinwiddy en Francis Teal, dat nu voorligt.

Caroline Dinwiddy onderwees eerst economie in Afrika en schakelde dan over naar onderzoek over ontwikkelingseconomie aan de University of London. Kort na de beëindiging van het boek stierf ze bij een verkeersongeval. Francis Teal werkte ook eerst in het buitenland aan aspecten van ontwikkelingseconomie en kwam dan als onderzoeker in Oxford terecht. Beide auteurs hebben cursussen gedoceerd over kosten-batenanalyse en kwamen op die manier tot het uitgeven van dit boek.

Het betoog start met een elementaire uiteenzetting van welvaartseconomie en micro-economie. Er wordt aangetoond dat een kosten-batensaldo grafisch kan worden voorgesteld als een som van consumenten- en producentensurplus. Opname van nog andere kosten en baten is slechts nodig als de economie distorsies vertoont. Dat wordt duidelijk uitgelegd en systematisch herhaald, met verdiende referenties naar Arnold Harberger.

De belangrijke distorsies die zich in ontwikkelingslanden voordoen, worden bekeken, met als bekende voorbeelden de prijs van deviezen en van arbeid, externe effecten en publieke goederen. Ook de discontovoet, onzekerheid, milieugoederen en dergelijke te verwachten topics komen aan bod.

Een bijzondere eigenschap en de belangrijkste waarde van het boek ligt in de consistente toepassing van algemene evenwichtsmodellen, die een dieper inzicht geven dan de gebruikelijke partiële analyses. Zij worden systematisch doorheen de hele uiteenzetting aangehouden, wat een grote eenheid geeft aan de benadering.

Een opvallend gebrek dan weer is de

Sectorstudies

Transport

Stephen J. Shaw, *Transport: Strategy and Policy*
Oxford, Blackwell Publishers, 1994, ix + 276 blz. - Prijs: 16,99 GBP
ISBN 0-631-18639-5

In de transportliteratuur is de afgelopen jaren veel aandacht besteed aan de liberalisering van de vervoersector. Het Verenigd Koninkrijk was daarbij duidelijk koploper: vervoerbedrijven die vroeger gerund werden als publieke diensten, werden voortaan zuiver commercieel bekeken. Die evolutie werd nog aangemoedigd door de klemtoon die de Europese Gemeenschap ging leggen op "liberalisering" en "harmonisering" van transport tussen de lidstaten.

De gevolgen van deze verschuiving richting marktconomie liggen voor de hand. De meeste van de transportbedrijven, vroeger in handen van de overheid, kwamen in privéhanden. De concurrentie werd gestimuleerd, zowel tussen de bedrijven binnen een modus als tussen de modi onderling. De exploitatiesubsidies

totale afwezigheid van case-studies. Het boek behandelt werkelijk wat het aankondigt: de principes van kosten-batenanalyse voor ontwikkelingslanden. Het blijft bij de theorie, ook al hebben de auteurs ongetwijfeld veel praktische ervaring opgedaan bij hun werk in de betrokken landen.

G. Blauwens

werden verminderd, in sommige gevallen zelfs geëlimineerd.

Ondertussen zetten ook andere landen stappen in dezelfde richting, met name het stimuleren van grotere concurrentie en een commerciële benadering. De vraag die dan gesteld kan worden is de volgende: in welke mate wijken bepaalde transportmarkten af van het economische ideaal van "perfecte concurrentie"? Kan het gebeuren dat de concurrentie alsnog wegvalt, en dat we komen tot kartels, oligopolies en zelfs monopolies? Met andere woorden: blijft controle noodzakelijk?

De verdienste van dit boek is dat het voor de vervoersector de filosofie van de vrije markt plaatst tegenover het alternatief van staatsinterventie. De lezer kan voor zichzelf uitmaken of de huidige transportpolitiek en -strategieën gehandhaafd kunnen blijven. Een toch wel belangrijk punt van kritiek is het feit dat het boek vrij algemeen blijft, bijv. in het hoofdstuk over "zeevervoer".

Eddy Van de Voorde

Milieu-economie

Biodiversity loss

Charles Perrings e.a., eds., Biodiversity loss: economic and ecological issues
Cambridge, Cambridge University Press,
1995, xiv + 332 blz. - Prijs: 35 GBP
ISBN 0-521-47178-8

Biodiversiteit wordt meer en meer gezien als de algemene maatstaf om de toestand van de natuur te omschrijven. Naast de al ruim verspreide genetische en soortendiversiteit, krijgt nu ook de diversiteit van het ecosysteem meer aandacht. Het grootste probleem waarmee de wetenschap geconfronteerd blijft, is het vinden van de meest geschikte (meetbare) variabelen die de graad van biodiversiteit of het verlies ervan met voldoende nauwkeurigheid kunnen weergeven. Men kan deze variabelen echter pas kiezen wanneer men een veel preciezer beeld heeft van de betekenis van biodiversiteit, ook in economische zin. Een aantal functies van de biodiversiteit zijn ondertussen beschreven en aanvaard, zoals het behoud van een voldoende soortenvariëteit om aan blijvende rasversterking te kunnen doen of, bij het verdwijnen van bestaande commerciële soorten, voldoende bronnen te vinden voor natuurlijke substituten.

De auteurs vestigen vooral de aandacht op een andere functie van biodiversiteit: een draagvlak bieden voor alle leven op aarde. Het belang van het behoud van biodiversiteit ligt dan precies in het behoud van de veerkracht of het weerstandsvermogen ("resilience") van de natuurlijke systemen om dat draagvlak te garan-

deren of snel te herstellen na ingrijpende verstoringen, bijv. door industriële vervuilingprocessen.

Het boek is een bundeling van essays: de verschillende auteurs diepen elk een onderdeel uit, zonder dat ze echt tot een gezamenlijke reflectie komen. De essays zijn op zich interessant maar niet altijd erg nieuw. Het boek is wel interessant voor de belangstellende die het domein van de biodiversiteit wil verkennen. Op dit domein valt alleszins nog veel wetenschappelijk werk te verrichten, ook door economen. Die zullen zich dan wel even moeten aanpassen in hun denken: ecologische processen worden namelijk gekenmerkt door discontinuïteiten, absolute grenzen, terugkoppelingen en soortgelijke effecten, die marginalistische afwegingen sterk bemoeilijken en assumpties over substitueerbaarheid alle grond ontnemen. Onopgeloste vragen zijn legio, zoals de besluitvorming in geval van onbekendheid ("ignorance"), de evaluatie van het verdwijnen van soorten en de verdelingseffecten die ermee verbonden zijn.

Het boek eindigt met een dringende oproep aan de beleidsmakers om het gemeenschappelijke erfgoed van de biodiversiteit te vrijwaren tegen de talrijke aanspraken die een uitdijende industriële maatschappij erop maakt. Deze oproep geschiedt vanuit een wetenschappelijke bekommernis om de draagkracht van het mondiale ecosysteem. Jammer genoeg zal dit boek niet worden gelezen door de mensen die deze oproep moeten verwerken.

Aviel Verbruggen

Algemeen en strategisch management

Strategic Management of Technology and Innovation

Robert A. Burgelman e.a., Strategic Management of Technology and Innovation. Second Edition
Chicago, Irwin (Addison-Wesley Publishing Group), 1995, xiv + 923 blz. - Prijs: 42,95 USD
ISBN 0-256-09128-5

Aan de hand van nieuw theoretisch en empirisch materiaal wensen de auteurs met deze tweede editie een aangepaste bijdrage te leveren tot de ontwikkeling van het vakgebied management van technologie en innovatie. Hun boek reikt concepten, technieken, hulpmiddelen en managementprocessen aan die succesvolle technologische innovaties vergemakkelijken.

Evenals in de eerste editie (1988) wordt het strategisch management van technologie en innovatie behandeld uit het oogpunt van de "general manager" in de diverse hiërarchische lagen (product-markt, business unit, top). Ook de interactie tussen die niveaus wordt aangegeven. Nieuw is wel de structuur van het boek: elk deel start met een inleidend hoofdstuk, met daarin het algemene kader, de belangrijkste hulpmiddelen en bevindingen uit de literatuur, en tenslotte een aantal readings en case studies.

Het boek bestaat uit vijf delen. Het eerste, inleidende deel reikt de general manager instrumenten aan waarmee hij de verbanden tussen technologie en de ondernemingsstrategie kan nagaan en de innovatiecapaciteiten van de onderneming onderzoeken.

Vervolgens beschrijven de auteurs wat een technologiestrategie in feite inhoudt en welke externe en interne krachten bepalend zijn voor de evolutie van die strategie. Er wordt een overzicht geboden van cases en recente inzichten uit de managementliteratuur over thema's als technologische evolutie, industrie- en concurrentiedynamiek waarbij technologie betrokken is, interacties tussen technologie en organisatiecontext, en aspecten van strategische keuze en strategische opzet.

Het derde deel geeft een overzicht van factoren die bij het implementeren van een technologiestrategie een rol spelen: het aanboren van interne en externe technologiebronnen, het ontwikkelen van nieuwe businesses, producten en processen, en het leveren van technische bijstand aan klanten. Readings en cases in dit deel gaan in op thema's als het managen van onderzoek in de onderneming, van onderzoek door strategische allianties, en van interne ideeënontwikkeling met diversificatiepotentieel.

De rode draad door het vierde deel is een antwoord op de vraag hoe een onderneming haar innovatiecapaciteiten kan verhogen en ontwikkelen. De voornaamste fasen en taken in de productontwikkeling, de interacties tussen de belangrijkste functionele groepen in het proces van productontwikkeling, de rol van de projectmanager, en het verband tussen product en strategie worden hier onderzocht.

Het afsluitende deel vat de in de vorige delen aangereikte inzichten kort samen en levert een geïntegreerd perspectief op innovatie-uitdagingen

voor hoogtechnologische ondernemingen.

De "introductie/reading/case"-methode maakt van dit lijvige werk een aardige kluit, vooral voor de lezer die het niet gewend is een ruim aanbod aan illustratiemateriaal (cases en readings) in verband te brengen met een naar verhouding korte begeleidende tekst.

Ilse Bogaert

Competing for the Future

Gary Hamel en C.K. Prahalad, Competing for the Future

*Boston, MA, Harvard Business School Press (McGraw-Hill), 1994, xv + 327 blz. - Prijs: 21,95 GBP
ISBN 0-87584-416-2*

Dit boek werd zo'n kleine twee jaar aangekondigd als hét strategieboek van de jaren negentig. Deze storm van enthousiasme lijkt vandaag enigszins geluwd. Toch blijft dit werk waardevol binnen de massa van populaire strategieboeken die vandaag op de markt zijn. Het zet zich in eerste instantie af tegen de literatuur en praktijk van herstructureringen en re-engineering. Deze laatste twee benaderingen hebben volgens de auteurs immers veeleer te maken met teller-management (reduceren van de kosten) dan wel met noemer-management (verhogen van de opbrengsten). Hun boek gaat vooral over noemer-management.

Het uitgangspunt ligt in de vraag waarom kleinere ondernemingen er altijd in slagen om gevestigde grote ondernemingen de loef af te steken. Het antwoord situeren de auteurs voornamelijk in twee basisconcepten: de "stretch" en de middelenhef-

boomwerking. De "stretch" verwijst naar de strategische intentie, d.i. het ambitieus nastreven van een concurrentiële positie, gebaseerd op het geloof in toekomstige technologische en marktontwikkelingen. De middelenhefboomwerking helpt een onderneming deze ambitie bereiken door een ongebruikelijke benadering te hanteren over het inzetten van middelen. In deze visie heeft het opbouwen van concurrentiële voordelen in eerste instantie niet te maken met het beschikken over superieure middelen, maar wel met een doorgedreven geloof in de opbouw van bepaalde specifieke vaardigheden (competenties). De strijd om de toekomst wordt gesitueerd in het creëren en domineren van nieuwe concurrentiële omgevingen. Het boek wordt aldus als een tegenhanger beschouwd van Michael Porters basiswerken uit de jaren tachtig, waarin positionering in de bestaande concurrentiële omgeving centraal stond. Na grondige lectuur blijken er weinig nieuwe ideeën in dit boek naar voren te komen. De meeste inzichten vindt men terug in twee vroegere artikelen van de auteurs in de *Harvard Business Review* ("Strategic Intent" en "The Core Competence of the Corporation"). Wel worden in dit boek meer - en ook dieper uitgewerkte - voorbeelden aangereikt (van grote ondernemingen zoals EDS, IBM, Xerox, Kodak, Philips, Sony, Intel enz.)

De auteurs hebben met dit boek wel hun plaatsje verdiend in de "hall of fame" van strategieauteurs. Het zijn de nieuwe strategiegoeroes na Michael Porter, die weliswaar een gevestigde waarde blijft maar stilaan uit het voetlicht verdwijnt. Wegens het ontbreken van echte wetenschappelijke ankerpunten zullen Hamel en Prahalad het echter moeilijk hebben

om lang de voortrekkersrol te blijven spelen. Ze hebben wel sterk bijgedragen tot het aanzwengelen van de discussie over kerncompetenties. De auteurs erkennen zelf ook dat het boek geen grote wetenschappelijke ambitie heeft. Het is vooral geschreven voor (top)managers en daarom doorspekt met tal van welbekende voorbeelden van grote ondernemingen.

Rudy Martens

Creative Destruction

Richard L. Nolan en David C. Croson, Creative Destruction: A Six-Stage Process for Transforming the Organization

*Boston, MA, Harvard Business School Press, 1995, x + 259 blz. - Prijs: 22,50 GBP
ISBN 0-87584-498-7*

Steeds meer wordt business process re-engineering (BPR) door verschillende auteurs in een ruimer kader geplaatst: BPR is geen doel op zich maar een fase in een veel ruimer langetermijnproces. Terwijl G. Hamel en C.K. Prahalad in hun *Competing for the Future* pleiten voor een strategie met "doorbraak"-karakter, wordt dit boek van R. Nolan en D. Croson gekenmerkt door het sterk op elkaar betrekken van ontwikkelingen in organisaties en ontwikkelingen inzake informatietechnologie bij de overgang van een industriële naar een informatie-economie. Volgens hen betekent de "Network Era" (die komt na de "DP" en de "Micro" Era) in de eerste plaats het vervangen van een hele reeks managementprincipes en -veronderstellingen door nieuwe. Het proces van "creatieve destructie" heeft dan ook betrekking op het doen verdwijnen en vergeten van een aan-

tal werkwijzen waarmee organisaties vroeger succesvol waren.

Het boek is opgebouwd rond zes fasen, gaande van afslanking en het realiseren van een dynamische balans tussen de verschillende "stakeholders", het ontwikkelen van nieuwe klantgeleide marktstrategieën tot het realiseren van een "global" benadering. Bij elke fase wordt aangegeven welke principes vervangen moeten worden en op welke wijze. Deze stellingen worden geïllustreerd aan de hand van praktijkvoorbeelden. Als toemaat krijgt de lezer nog een gedetailleerde beschrijving van de "IT-Enabled Network Organization" en een simulatie van het "juiste" organisatieontwerp.

Hoewel het gezichtsveld, in vergelijking met vroegere publicaties over BPR, verruimd is, blijft de hoofdtoon erg rationeel, volgens economische wetmatigheden verlopend, en overvloedig doorweven met het onder-tussen bekende jargon van kwaliteit, klantgerichtheid, procesdenken, technologische vernieuwingen, het belang van de verschillende "resources" enz. Totaal buiten beeld blijft de impact op de samenleving of het subjectieve belevingsaspect van die nieuwe oriëntaties. Toch bevat het werk beslist een aantal interessante inzichten - voornamelijk over de relatie tussen organisatiestructuur en informatietechnologie - en een verdienstelijke aanzet om organisatorische transformatie systematisch in kaart te brengen.

Daniël Vloeberghs

American anti-management theories of organizations

Lex Donaldson, American anti-management theories of organizations: A critique of paradigm proliferation (Cambridge Studies in Management, 25)
Cambridge, Cambridge University Press, 1995, xiv + 263 blz. - Prijs: 14,95 GBP
ISBN 0-521-47917-7 (pbk)

De auteur geeft in dit boek een kritische evaluatie van de recente theoretische ontwikkelingen in het onderzoek naar de structuur van ondernemingen. Het inleidend hoofdstuk laat de lezer kennismaken met de (volgens de auteur nefaste) versnippering van het theoretische gedachtegoed van het vakgebied. Er volgt een eerste korte bespreking van en kritiek op de belangrijkste stromingen; een kritiek die vanuit de structuur-contingentietheorie geformuleerd wordt. Deze theorie, die de structuur van een organisatie afhankelijk ziet van een aantal contingenties zoals de strategie en de omgeving, is volgens de auteur de enige die zowel theoretisch consistent als empirisch toepasbaar is. De beschrijving ervan volgt in het tweede hoofdstuk. In hoofdstuk 3 t.e.m. 6 worden vier van de recentere benaderingen in detail besproken en bekritiseerd. Het betreft (1) de populatie-ecologie, (2) de institutionele theorie van organisaties, (3) de "resource-dependence"-theorie en (4) de theorieën die passen in de (louter) economische benadering van organisaties (agency-theorie en transactiekostentheorie). De auteur argumenteert dat deze theorieën slechts een deel van het verhaal vertellen en probeert dat aan te tonen

door onder meer te wijzen op de theoretische inconsistenties en het ontbreken van empirische validiteit. Ook de negatieve visie op managers - die managers en management in het algemeen voorstelt als behoudsgezind, passief, niet-adaptief, niet te vertrouwen en bedrieglijk - wordt sterk bekritiseerd. Donaldson vindt een alternatief in de structuur-contingentietheorie. Hij argumenteert dat deze theorie, die voortbouwt op de inzichten van o.m. Chandler (1962), de mogelijkheid biedt om tot een geïntegreerde organisatie theorie te komen. De nadruk ligt op de "fit" tussen de interne organisatie en de externe omgeving. Het management (de manager) heeft de belangrijke taak om de structuren aan te passen aan de veranderende omgeving. Deze theorie stelt de rationaliteit in het ondernemingsgebeuren voorop. Doelstellingen zijn duidelijk omschreven en interageren met de omgeving, zodat de gewenste ondernemingsstrategie kan worden bepaald. Dit theoretisch werk biedt een zeer gedetailleerd overzicht van de ontwikkelingen in het onderzoek naar organisatiestructuren. De lezer krijgt een uitgebreid literatuuroverzicht geserveerd, samen met een kritische reflectie op het ideeëngoed. De kritiek is echter niet altijd even gefundeerd en is vaak eenzijdig. Ook is Donaldsons benadering (de structuur-contingentietheorie) niet vrij van kritiek: ze is sterk economisch gericht en de veronderstelde rationaliteit is reeds herhaaldelijk door empirische studies als niet-realistisch bestempeld.

Koen Vandenbempt

Personeelsbeleid

The Essence of Human Resource Management

Eugene McKenna en Nic Beech, eds., The Essence of Human Resource Management (Prentice Hall Essence of Management Series)
Londen, Prentice Hall, 1995, xi + 204 blz. - Prijs: 22,95 USD
ISBN 0-13-076357-8

Meer dan dertig "inleidingen" tot allerlei aspecten van de ondernemingspraktijk zijn al verschenen in de reeks "Prentice Hall Essence of Management". Beknopt, overzichtelijk en voldoende praktijkgericht bespreekt dit werkje de verschillende aspecten van human resource management (HRM). Uit de behandeling en de toegevoegde referenties na ieder hoofd-

stuk blijkt een grote vertrouwdheid met de Angelsaksische HRM-literatuur. Uiteraard komen, naast de Amerikaanse, vooral de auteurs uit Groot-Brittannië uitvoerig aan bod. Het geheel blijft sterk analytisch en afstandelijk, zodat dit handboek zich nauwelijks onderscheidt van de tientallen andere die sinds het begin van de jaren tachtig verschenen zijn. Wel is het verwonderlijk dat de eigenheid van de Europese benadering, die juist kenmerkend is voor de aanpak in Groot-Brittannië, nauwelijks aan de orde komt. De enkele bladzijden kritische beschouwingen aan het slot kunnen dat tekort niet goedmaken. Alles samen kan het werkje me niet aanspreken: het is te veel een "me too"-product.

Daniël Vloeberghs

Financieel beleid

Readings in Investments

Stephen Lofthouse, ed., Readings in Investments
Chichester, John Wiley & Sons, 1994, x + 501 blz. - Prijs: 19,95 GBP
ISBN 0-471-95208-7 (pbk)

Dit boek is een verzameling van artikelen en papers die het begrip "beleggingen" in een internationaal perspectief plaatsen. Het is bedoeld als aanvulling bij de beschikbare handboeken over financieel management. Het werk is in zeven delen opgesplitst. Deel 1 behandelt de aspecten risico, rendement en diversificatie.

De pro's en contra's van zowel de "Arbitrage Pricing Theory" als het "Capital Asset Pricing Model" worden op een rij gezet. Dit gedeelte wordt afgesloten met een interessant pleidooi voor een progressieve-diversificatietheorie. De traditionele handboeken stellen dat, door middel van een portefeuille met 10 à 20 aandelen, het meeste onsystematische risico uitgesloten wordt, en daardoor dan ook de voordelen van diversificatie verwezenlijkt worden. Deze theorie wordt in dit boek betwist (zie het laatste artikel van deel 1). De ideale portefeuille zou bestaan uit minstens 30 à 40 aandelen. En in de praktijk blijkt

dan weer, volgens de auteur althans, dat particuliere beleggers de theorie niet volgen: zij diversifiëren weinig. Deel 2 handelt over efficiënte markten en de selectie van aandelen, en deel 3 over de obligatiemarkt.

Deel 4 is bedoeld als leidraad bij het zoeken naar een investeringsstrategie en -tactiek. De verhouding tussen risico en rendement wordt besproken: tot hoeveel risico is een belegger bereid voor extra rendement? Zowel lange als kortetermijnbeleggingen komen aan bod. Interessant is ook het overzicht van de rendementen en de commentaar bij de trends in de evolutie ervan. Een bijzonder artikel is gewijd aan het onderzoek naar de betrouwbaarheid van de prijs-winstverhouding als evaluatiemiddel om investeringen te beoordelen.

Deel 5 is een samenvoeging van artikelen over belangrijke onderwerpen die niet onmiddellijk in een van de vorige delen onder te brengen zijn, o.m. investeren in vastgoed, "futures" en opties. Fisher Black licht het optiewaarderingsmodel van Black en Scholes toe.

Deel 6 neemt de voordelen van diversificatie op internationaal niveau onder de loep. In deel 7 vinden we een voorzichtige schets van de chaostheorie. Deze eenvoudige bijdrage is voor beginners bedoeld. Ze tracht aan te tonen hoe gemakkelijk het fenomeen "chaos" alle systematische technieken waarop voorspellingen zo dikwijls gebaseerd zijn, kan ondermijnen.

De artikelen bevatten een schat aan informatie en de bundel is oordeelkundig samengesteld. De bijdragen worden verbonden door commentaar van de editor. Een aanrader, ook voor niet-specialisten.

Edward Durinck

Foundations of Multinational Financial Management

Alan C. Shapiro, *Foundations of Multinational Financial Management. Second Edition (International Student Edition)*
Hemel Hempstead, Allyn and Bacon, 1993,
xix + 652 blz. - Prijs: 38,95 USD
ISBN 0-205-15665-7

In dit werk behandelt Shapiro het financiële beheer van multinationale ondernemingen (MNO), waarbij hij ervan uitgaat dat de lezer kennis heeft van "nationaal" financieel beheer. Het boek dat ik hier bespreek is een samenvatting (slechts 652 blz.!) van een ander werk van dezelfde auteur (*Multinational Financial Management*) en gericht op "undergraduates". Er is geen voorkennis vereist van internationale economie of internationale financiën (hetgeen de lengte van het inleidend gedeelte van 200 blz. rechtvaardigt), maar wel van algemene economie en een beetje algebra, eigenlijk meer rekenkunde. Bij het boek horen de onvermijdelijk geworden accessoires (Instructor Manual, Testbank, Template en Studiegids).

Elk hoofdstuk begint met een relevant geacht citaat, leerdoelen, een lijst van sleutelbegrippen, en eindigt met vragen, oefeningen, een occasionele case-study of documentaire appendix. Daartussenin is nog wat plaats voor tekst, die gelardeerd wordt met interessante voorbeelden en praktijkgevallen. De structuur is logisch: omgeving van de MNO (wisselkoersen, valutamarkten, betalingsbalans, derivaten, en de MNO zelf), wisselrisicomangement, bedrijfskapitaalbeheer (met inbegrip van interne financieringsoperaties), investeringsanalyse (zowel beleggingen als fysieke investeringen, met

veel aandacht voor de vergelijking VS - Japan en een hoofdstuk over de beheersing van politieke risico's), financiering van internationale activiteiten en internationaal bankwezen. Het aangekondigde niveau - inleidend - wordt consequent aangehouden. Merkwaardig, en soms storend, is het feit dat bijna alle aangehaald empirisch, anekdotisch en theoretisch werk dateert uit de jaren zeventig of begin jaren tachtig. Ook zullen de (weinig) fanatieke Belgen onder ons het niet vermelden, laat staan het niet bespreken, van onze coördinatiecentra betreuren.

Deze kleine tekortkomingen doen nauwelijks iets af aan de sterke punten van dit werk, die zich voornamelijk situeren op het didactische vlak.

Marc Jegers

British financial markets and institutions

Jenifer Piesse e.a., *British financial markets and institutions: An international perspective (+ Lecturer's Guide)*. Second edition
Londen, Prentice Hall, 1995, xx + 356 blz. - Prijs: 37,95 USD
ISBN 0-13-647165-X

Dit werk beoogt een algemeen overzicht te geven van de Britse financiële markten en instellingen, en dat doel wordt zonder twijfel op een degelijke manier bereikt. Het boek vormt daarmee een mooi overzicht van de institutionele structuur van de Britse financiële wereld, zonder dat het evenwel als een referentiewerk kan worden beschouwd. De ondertitel daarentegen lost de verwachtingen niet in. De zeven pagina's waarop andere internationale financiële systemen worden behandeld, kunnen moeilijk volstaan om het

boek het adjectief "internationaal" mee te geven.

Het werk bevat vijf delen. Het eerste deel behandelt de structuur van het financiële systeem en de basisbegrippen die noodzakelijk zijn voor de waardering van financiële producten. In het tweede deel worden de Britse financiële markten besproken: de aandelenmarkt, de obligatiemarkt, de markt van de afgeleide financiële producten, de geldmarkten en de euromarkten. Deel drie is volledig gewijd aan de financiële instellingen. De laatste twee delen zijn bondig. Ze behandelen enerzijds "Governance and regulation" en anderzijds enkele internationale financiële systemen.

Hoewel het boek in de eerste plaats voor studenten is bedoeld, is het ook een nuttig overzichtswerk waarin de lezer, zonder te verdwalen in institutionele details, de structuur van de Britse financiële wereld beter leert kennen.

Marc De Ceuster

Trading Chaos

Bill Williams, *Trading Chaos: Applying Expert Techniques to Maximize Your Profits (Wiley Finance Editions)*
New York, John Wiley & Sons, Inc., 1995,
xv + 265 blz. - Prijs: 34,95 GBP
ISBN 0-471-11929-6

Dit boek beschrijft een systeem waarmee men op de beurs surpluswinsten zou kunnen behalen. Het systeem zou gebaseerd zijn op de zogenaamde chaostheorie, die reeds geruime tijd opgeld doet bij het beschrijven van het beursgedrag. De echte chaostheorie gaat uit van het schatten (of hanteren) van niet-lineaire syste-

men; dit boek beschrijft veeleer een systeem van technische analyse dat in een chaos-theoretisch kleedje wordt verpakt.

De eerste vier hoofdstukken vertellen op een eenvoudige en onderhoudende manier waarom chaosfenomenen belangrijk zijn om zowel de beurs als fenomenen in de fysica en het menselijk gedrag te begrijpen. Hoofdstuk 5 beschrijft kort het systeem dat in de volgende hoofdstukken wordt uitgediept. In het bijzonder omvat de methode het analyseren van dagelijkse "opening, high, low, close"-prijsggegevens, volumegegevens en Elliot-golven. Technische analyse heeft echter, volgens Williams, maar een beperkt nut in chaossystemen, en een belegger die echt succesvol wil zijn, zou zich moeten toelagen op het ontwikkelen van zijn/haar intuïtie. Concreet: meer ge-

bruik maken van de rechterhersenhelft. De linkerhersenhelft werkt analytisch en lineair, en is daarom niet aangepast om chaosfenomenen te vatten. De rechterhersenhelft is gekenmerkt door intuïtie, inzicht en inspiratie, en werkt ook "chaotisch". De belegger zou de overgang naar het gebruik van de rechterhersenhelft kunnen bewerkstelligen door te streven naar een groter psychologisch inzicht in zichzelf. Williams verwijst regelmatig naar resultaten uit psychologische studies en naar oosterse filosofieën.

Lezers die geïnteresseerd zijn in technische analyse zullen de hoofdstukken 6 t.e.m. 10 het nuttigst vinden. Alhoewel ze onderhoudend geschreven zijn, brengen de andere hoofdstukken niet zoveel bij.

Cynthia Van Hulle

Accountancy

The Users/Uses of Accounting Information

Karen V. Pincus, *Core Concepts of Accounting Information. Theme I. The Users/Uses of Accounting Information. 1994-1995 Edition (College Custom Series)*
New York, McGraw-Hill, 1995. - Prijs: 29,95 GBP
ISBN 0-07-050170-X

Dit boek is het eerste in een reeks van vier, die een diversiteit van onderwerpen over niet-functionele thema's behandelt. In dit eerste deel gaat het over het gebruik van boekhoudkundige informatie. Na een geslaagde inleiding volgen een aantal modules over de boekhoudkundige

techniek, gegroepeerd volgens de gebruiker: management, eigenaars en schuldeisers, de overheid, en andere gebruikers zoals werknemers, leveranciers, concurrenten, klanten (met een zijsprongetje naar de sociale balans en groen boekhouden) en - waar haalt ze het? - onderzoekers. De laatste module gaat over de boekhoudomgeving en bevat een overzicht van wettelijke en reglementaire bepalingen.

Alle deelgebieden van boekhouden, fiscaliteit en audit komen aan bod, en alle soorten organisaties: bedrijven, non-profitorganisaties, de overheid, zowel in binnen- als in buitenland. De tekst is inleidend, gericht op de belangrijkste concepten en didac-

tisch goed doordacht. Hij is dan ook uitermate geschikt voor begeleide zelfstudie, te meer daar Pincus voor elke module en opdracht een schatting van de tijdsbesteding voor de student vermeldt, evenals een aantal tips en oplossingen.

De bespreking begint bij het begin, met name 2,5 miljoen jaar geleden, om 10 bladzijden verder in de moderne wereld te belanden. Vervolgens verschijnt de manager ten tonele: terecht wordt hier veel aandacht besteed aan informatiemanagement in het bedrijf en aan de rol van de boekhouding bij het genereren van informatie, aan interne controle en de positie van de interne controller.

In het deel over eigenaars en kredietverstrekkers gaat het over kapitaalmarkten, jaarrekeningen en de fundamentelementen van externe controle. De relevantie van jaarrekeningen voor de overheid wordt voornamelijk uit fiscaal oogpunt behandeld (met misschien wat weinig aandacht voor de vennootschapsbelasting, en te veel voor algemeenheden; in de laatste module wordt dat tekort wel weg-gewerkt). Ook de rol van de SEC komt aan bod.

Ondanks het afgezaagde onderwerp, is dit een merkwaardig verfrissend en origineel geconcipieerd handboek.

Marc Jegers

Accounting Issues Involving Income and Cash Flows

Karen V. Pincus, *Core Concepts of Accounting Information. Theme II. Accounting Issues Involving Income and Cash Flows. 1994-1995 Edition (College Custom Series)*
New York, McGraw-Hill, 1995. - Prijs: 22,95 GBP
ISBN 0-07-050173-4

Dit is het tweede deel in de reeks van Karen Pincus; het eerste deel is hierboven besproken. Na een conceptuele inleiding over inkomen en resultatenrekening (Amerikaanse stijl) gaat het in deel 2 over het gebruik van informatie over inkomen en cashflow door eigenaars, schuldeisers, management en overheid, en over de kasstroomtabel. Het gedeelte over ratioanalyse, dat in het volgende hoofdstuk aan bod komt, zou hier trouwens beter op zijn plaats zijn.

Wanneer het over eigenaars en schuldeisers gaat, besteedt Pincus, volkomen terecht, ruime aandacht aan bepaalde facetten (inclusief ethische) van creatief boekhouden, ook in non-profitorganisaties. Het volgende hoofdstuk, over managers en resultaten, gaat - enigszins verrassend - in op kosten-volumeanalyses, budgettering en MIS. Het hoofdstuk over de overheid betreft dan weer, zoals in het eerste deel van de reeks, belastingen en reguleringen.

Stijl, presentatie en opvatting zijn hetzelfde als in het eerste deel. De positieve evaluatie, mede ingegeven door de eigenzinnigheid van de auteur en ondanks sommige structurele tekortkomingen, dus ook. (N.v.d.r.: De bespreking van het derde en vierde deel verschijnt in het volgende nummer.)

Marc Jegers

Management Accounting

Michael Bromwich en Alnoor Bhimani, *Management Accounting: Pathways to Progress*
Londen, The Chartered Institute of Management Accountants, 1994, x + 281 blz. - Prijs: 13,95 GBP
ISBN 1-874784-27-2

Dat de meeste ondernemingen de afgelopen tien jaar turbulente tijden hebben doorgemaakt (nieuwe technologie, wereldwijde concurrentie, veranderende afzetmarkten en complexere behoeften), weet ondertussen iedereen. Bromwich en Bhimani, twee vooraanstaande Britse academici van de London School of Economics, vertrekken van die vaststelling. Ze vragen zich eerst af welke nieuwe management-accounting-technieken door die ontwikkelingen ontstaan zijn en onderzoeken daarna of de management-accountingpraktijk in een aantal landen daardoor veranderd is. Die dubbele invalshoek resulteert in twee delen.

In het eerste deel gaat de aandacht vooral naar de ontwikkeling van nieuwe concepten in de literatuur. Een aantal academici en ook de meerderheid van de consultants beweren dat de bestaande technieken en systemen van management accounting dringend aan vernieuwing toe zijn omdat de leefwereld van de meeste bedrijven sterk veranderd is. Het tweede en het derde hoofdstuk belichten de belangrijkste wijzigingen in het bedrijfsleven, zowel op technologisch vlak (FMS, CAD enz.) als op managementvlak (Total Quality Management, Just in Time, Materials Requirement Planning enz.), in samenhang met de aanpassingen aan het management-accountingsysteem die nodig zijn om die nieuwe evoluties te ondersteunen. Het vierde hoofdstuk behandelt op een erg originele manier het probleem van de verdeling van de vaste indirecte kosten. In plaats van veel aandacht te besteden aan "activity based costing" bespreken de auteurs andere oplossingen, waaronder een origineel kostenrapporteringssysteem dat Duitse bedrijven gebruiken. In hoofdstuk 5

komt de strategische dimensie van kosteninformatie aan bod. Dikwijls hoor je de kritiek dat de huidige systemen van management accounting te sterk gericht zouden zijn op interne kostenstructuren en interne data. Om meer beleidsgerichte informatie te verschaffen, zouden management-accountingsystemen ook een externe focus moeten krijgen. Vooral het concept *strategic cost analysis* wordt uitvoerig geïllustreerd.

In hoofdstuk 6 - begin van het tweede deel van het boek - besteden de auteurs aandacht aan de management-accountingtechnieken die Japanse bedrijven gebruiken. Verder rapporteren ze in hoofdstuk 7 en 8 de resultaten van enquêtes en casestudies die in Noord-Amerika en het Verenigd Koninkrijk zijn uitgevoerd over het gebruik van management-accountingtechnieken en hun aanpassing aan de veranderde omstandigheden. We leren eruit dat het blijkbaar heel moeilijk is bestaande systemen te veranderen en dat een aantal nieuwe concepten zoals "activity based costing" in het bedrijfsleven slechts beperkt worden toegepast. Blijkbaar heeft het bedrijfsleven het vertrouwen in de traditionele technieken niet verloren, wat bepaalde academici en consultants ons wel willen doen geloven.

Management Accounting is geschreven in opdracht van The Chartered Institute of Management Accountants. Het boek is praktijkgericht en beschrijft eerlijk de voor- en nadelen van bepaalde concepten. Een aanrader voor al wie eenvoudig en snel kennis wil maken met de belangrijkste nieuwe ontwikkelingen op het gebied van management accounting.

Ann Jorissen

A Review of Japanese Management Accounting Literature and Bibliography

Takeo Yoshikawa e.a., *A Review of Japanese Management Accounting Literature and Bibliography*

Londen, The Chartered Institute of Management Accountants, 1994, vii + 89 blz. - Prijs: 14,95 GBP

ISBN 1-874784-22-1

De titel van dit boekje geeft perfect de inhoud weer van zijn zestig bladzijden interessante bibliografie en dertig pagina's tekst. Het is geschreven op verzoek van The Chartered Institute of Management Accountants in het Verenigd Koninkrijk. Wegens het succes van Japanse bedrijven is de laatste tien jaar in het Westen enorme interesse gegroeid voor Japanse managementpraktijken. In het begin ging de aandacht vooral naar de strategie van de Japanse bedrijven, hun organisatiestructuren en productiemethoden. Sinds een vijftal jaar is er ook meer en meer vraag naar de technieken van management accounting die de Japanse bedrijven toepassen. Tot voor kort bestond de enige informatiebron uit publicaties van westerse auteurs, die een bezoek hadden gebracht aan een of meer Japanse bedrijven en hun visie op de gebruikte technieken rapporteerden. De laatste tijd verschijnen er alsnog meer gezamenlijke publicaties van westerse en Japanse auteurs en artikelen van Japanse auteurs in Engelstalige tijdschriften. Het hier besproken boekje biedt een overzicht van de publicaties van westerse auteurs over de Japanse praktijken van management accounting, en van de Japanse literatuur over management

accounting. Zowel handboeken als tijdschriften worden vermeld.

De hoofdlijnen uit de artikelen van westerse auteurs over Japan worden op een tiental bladzijden samengevat. Zo leren we dat management accounting in Japan niet zozeer gebruikt wordt als informatiesysteem, maar vooral om het gedrag van mensen te beïnvloeden en om bepaalde doelstellingen na te streven. Verder ligt de nadruk meer op kostenplanning en -reductie dan op een gesofistikeerde kostprijsberekening. Het hele management-accountingproces dient om het strategisch proces van een onderneming te ondersteunen, en daarom moeten systemen van management accounting een dynamisch karakter hebben. Veel Japanse artikelen behandelen dan ook wijzigingen in de organisatie (bijv. automatisatie, introductie van nieuwe producten enz.) en de invloed daarvan op het systeem van management accounting. De Japanse literatuur besteedt ook aandacht aan de praktijk van management accounting in andere landen: vooral de Duitse situatie lijkt de Japanners sterk te interesseren. "Activity based costing", daarentegen, heeft in Japan minder inkt doen vloeien dan in het Westen. De bibliografielijst van Japan is opgesplitst in twee delen: een lijst handboeken die aan Japanse universiteiten worden gebruikt en een lijst van de belangrijkste artikelen sinds 1983. De Japanse praktijk van management accounting wordt in dit boek erg summier behandeld. Het werk verschaft wel de sleutel tot een zeer rijke databank van informatie voor al wie er meer wil over weten.

Ann Jorissen

Maatschappelijke problemen

Training for Employment in Western Europe and the United States

J.R. Shackleton, *Training for Employment in Western Europe and the United States* Aldershot, VK / Brookfield, VS, Edward Elgar, 1995, ix + 266 blz. - Prijs: 49,95 GBP ISBN 1-85278-863-1

Onder de brede hoofding "Training for Employment" schuilt een verzameling bijdragen van vier economisten van Westminster University (VK) over de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Het eerste deel biedt een zeer summier inzicht in de economische theorievorming ter zake. De auteurs vertrekken daarbij van de straatoude "Human Capital Theory" van Adam Smith, die ze toetsen aan meer actuele theorieën, zoals de arbeidsmarktsegmentatie en de "public choice"-theorie. Het tweede deel neemt de meeste ruimte in beslag en is gewijd aan een analyse van de opleidingssystemen in de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Frankrijk en in beperkte mate Japan. Alhoewel descriptief van aard, wagen de auteurs zich aan evaluerende uitspraken, die niet stoelen op echt vergelijkend wetenschappelijk onderzoek. Na hun analyse van het Duitse onderwijssysteem luidt het in de conclusie bijv. boudweg: "Whatever the merits of the dual system, it certainly has not prevented the emergence of high levels of unemployment in Germany" (blz. 134). Met als bindtitel "Issues" komen in het derde deeltje enkele actuele topics aan de orde. Zo is er de actuele aandacht voor scholing en bijscholing als element van tewerkstellingspolitiek. Uit onderzoek van anderen

leiden de auteurs af dat de inspanningen voor de risicogroepen weinig, soms zelfs een omgekeerd effect sorteren. Bedrijven selecteren immers vooral op grond van motivatie, engagement en vlotheid, en die persoonskenmerken zijn met bijscholing moeilijk om te buigen. Ook de vrouwelijke achterstand is niet met scholing recht te trekken.

Het zes bladzijden tellende deel 4 geeft enkele algemene conclusies. Volgens de auteurs hebben politici, academici, vakbonden, werkgevers en de publieke opinie een te hoge dunk van de bijdrage die scholing kan leveren tot het oplossen van een aantal actuele vraagstukken, zoals de werkloosheid of de achterstelling van vrouwen. Hun raad aan de beleidsmensen is dan ook zich niet te laten verleiden tot het uittrekken van steeds grotere budgetten en het uitvaardigen van altijd maar nieuwe zogezegd arbeidsbevorderende maatregelen. De beste politiek is te zorgen voor een onderwijssysteem dat de mensen een zo ruim mogelijke vorming geeft en dat bijdraagt tot taalvaardigheid, vlotheid in de omgang, inzicht in de informatietechnologie en bewustzijn van het belang van inzet en werklust.

Een eigenschap van dit boek is de nuchtere afstandelijkheid waarmee een aantal actuele discussiethema's behandeld worden. Een nadeel is zijn tekort aan structuur en aan wetenschappelijke onderbouwing. Dit levert het gevaar op dat de waardevolle standpunten en adviezen van de auteurs niet helemaal au sérieux zullen worden genomen.

Luc Derijcke

Europa

Expanding membership of the European Union

Richard Baldwin e.a., eds., *Expanding membership of the European Union* Cambridge, Cambridge University Press, 1995, xx + 268 blz. - Prijs: 35 GBP ISBN 0-521-48134-1

Het Centre for Economic Policy Research (CEPR) in Londen heeft het afgelopen decennium een stevige reputatie opgebouwd wat betreft de raming van de gevolgen van de voortschrijdende Europese integratie (en van het interne-marktproces in het bijzonder) voor niet-EU-leden. Het boek *Expanding Membership of the European Union* vormt zowat het sluitstuk van het onderzoek door het CEPR over de voor- en nadelen van niet-lidmaatschap, van "economisch lidmaatschap" (Europese Economische Ruimte) en van "volwaardig lidmaatschap" voor de lidstaten van de Europese Vrijhandelsassociatie. Uit hoofdstuk 5 over de stemverhoudingen (en de blokkeringsminderheden in het bijzonder) binnen de Europese Ministerraad sinds de jongste uitbreiding, blijkt alvast het potentiële politieke gewicht van de nieuwe leden in verhouding tot hun bevolkingsaantal. Hoofdstuk 4, dat handelt over de gevaren van lidmaatschap voor "minder levenskwaliteit" in dunbevolkte gebieden, wijst op zijn beurt op een mogelijke schaduwzijde van het lidmaatschap. Hoewel het boek de gevolgen van het lidmaatschap voor de drie nieuwe EU-leden (Finland, Oostenrijk, Zweden) als vertrekpunt neemt, bevat het een massa relevante informatie in het vooruitzicht van het lid-

maatschap van andere Europese staten. In het bijzonder denk ik hierbij aan de gevolgen van en voor het landbouwbeleid (hoofdstuk 9) en het regionaal-structureel beleid (hoofdstuk 7). Samen slorpen deze twee posten 80% op van de Europese uitgaven. Gezien de relatief omvangrijke landbouwsector en de structurele economische achterstand van Centraal- en Oost-Europa, zal de toetreding van ex-Oostbloklanden het huidige evenwicht binnen de EU tussen Noord en Zuid grondig verstoren. Langdurige overgangsmaatregelen zullen zich bijgevolg opdringen. Nog in verband met het vroegere Oostblok is hoofdstuk 6 over migratiestromen eveneens op zijn plaats. De voornaamste troef van het boek lijkt mij het veelvuldig gebruik van economische modellen bij het onderzoek naar de gevolgen van lidmaatschap voor nieuwe leden en voor derde landen (bijv. de impact van regionale-blokvorming, hoofdstukken 2 en 3). Het dient gezegd dat hiermee geen afbreuk wordt gedaan aan de leesbaarheid van het boek, dankzij de heldere opbouw en de duidelijke afbakening. De modellen kunnen door de student en de wetenschapper worden gebruikt voor onderzoek naar andere dan in het boek vermelde beleidsdomeinen (bijv. vervoerstromen), voor toepassing op andere vormen of voorbeelden van economische integratie (bijv. "economisch lidmaatschap" in plaats van volwaardig lidmaatschap) of ook nog voor toetsing van andere modellen.

Patrick Dupont